

ФОРМИ СПІВУЧАСТІ В СТРУКТУРІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

FORMS OF COMPLICITY IN THE STRUCTURE OF ORGANIZED CRIME IN UKRAINE

Воробей П.А., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики,
Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0003-2470-1920

Лазарев А.А., к.ю.н., доцент,
Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0009-0006-2200-0425

Шишка Р.Б., д.ю.н., професор,
професор кафедри адміністративного права, інтелектуальної власності
та цивільно-правових дисциплін,
Київський університет інтелектуальної власності
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0002-0532-1909

Галуцько В.В., д.ю.н., професор,
професор кафедри адміністративного права, інтелектуальної власності
та цивільно-правових дисциплін,
Київський університет інтелектуальної власності
Національного університету «Одеська юридична академія»,
голова ГО «Академія адміністративно-правових наук»
ORCID ID: 0000-0003-1619-5028

У статті розглядаються важливі питання форм співучасті в структурі організованої злочинності. Акцентовується увага на формах співучасті, ознаках та її відмежувальних складових. Аналізуються статистичні показники та тенденції зростання організованої злочинності через призму неналежної та неефективної протидії, що загрожує національній безпеці країни. Зміни, що відбувались у законодавстві про кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення в структурі організованої злочинності, ще не дали бажаних результатів. Діяльність злочинних формувань, які діють у різних сферах державного і громадського життя, порушує стабільність, насамперед економічної системи, знижує добробут і безпеку всього суспільства, є основною перешкодою розвитку ринкових відносин, створює загрозу незалежності держави та гальмує її просування в європейський та світовий простір. Підкреслюється, що злочинні організації негативно впливають на кількісний і якісний склад злочинності, розвивають і активно використовують корупційні зв'язки в структурах державної влади, органах місцевого самоврядування, негативно впливають на політичні процеси в регіонах і в державі загалом. Приділяється увага відмежуванню різних форм співучасті, а саме: організованій групі, злочинній організації і злочинній спільноті. Вказується на труднощі, які виникають на практиці при кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними угрупованнями. Акцентовується також увага на тому, що злочинна організація може бути утворена для вчинення одного тяжкого або особливо тяжкого кримінального правопорушення, однак для цього потрібна довготривала і ретельна підготовка. Наголошується на тому, що злочинна організація характеризується високим рівнем організованості, стійкістю, наявністю організатора (керівника), розподілом функцій учасників спільної діяльності, встановленням корупційних зв'язків в органах державної влади, наявністю каналів обміну інформацією тощо. Джерелом формування організованої злочинності є групова злочинність, оскільки частина організованих злочинних об'єднань утворюється в результаті трансформації злочинних груп в організовані групи та злочинні організації.

Ключові слова: боротьба з організованою злочинністю, вдосконалення законодавства України, злочинна група, злочинна організація, злочинна спільнота, організована злочинність, правозастосування, правовідносини, публічне адміністрування, стан злочинності, стійкі злочинні об'єднання.

The article addresses important issues concerning forms of complicity within the structure of organized crime. Attention is drawn to the forms of complicity, their characteristics, and distinguishing components. Statistical data and trends in the growth of organized crime are analyzed through the lens of inadequate and ineffective countermeasures, which threaten the national security of the country. Changes in the legislation on criminal liability for criminal offenses within organized crime structures have not yet yielded the desired results. The activities of criminal formations operating in various sectors of government and public life disrupt stability, primarily of the economic system, lower the welfare and safety of society, act as a major obstacle to the development of market relations, create a threat to the independence of the state, and hinder its progress in the European and global spheres. It is emphasized that criminal organizations negatively affect both the quantitative and qualitative composition of crime, foster the development of corrupt ties in governmental and local government structures, and adversely influence political processes in regions and the country as a whole. The differentiation between various forms of complicity, such as organized groups, criminal organizations, and criminal communities, is highlighted. The difficulties that arise in practice when qualifying criminal offenses committed by organized criminal groups are pointed out. Attention is also drawn to the fact that a criminal organization may be formed to commit a single serious or particularly serious criminal offense, but this requires long-term and thorough preparation. It is noted that a criminal organization is characterized by a high level of organization, stability, the presence of a leader (organizer), the division of functions among participants in joint activities, the establishment of corrupt ties in government bodies, and the availability of information exchange channels, among other things. The source of organized crime is group crime, as part of organized criminal associations are formed as a result of the transformation of criminal groups into organized groups and criminal organizations.

Key words: combatting organized crime, criminal group, criminal organization, criminal community, improvement of Ukrainian legislation, law enforcement, legal relations, organized crime, public administration, stable criminal associations, state of crime.

Вступ. У статті 3 Конституції України зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. З огляду на це, протидія кримінальним правопорушенням, що посягають на громадську безпеку, повинна бути одним із найбільш пріоритетних напрямів діяльності органів державної влади, правоохоронних і судових органів. Для ефективного забезпечення кримінально-правової охорони держави і суспільства від злочинних посягань в Особливій частині КК України виділено окремий розділ IX «Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки», у якому однією із найбільших загроз для громадської безпеки та невизначеного кола осіб визнано злочинні організації, банди, терористичні групи, терористичні організації, не передбачені законом воєнізовані або збройні формування.

Організована злочинність у структурі злочинності має свої особливості, що є загрозою практично всім видам суспільних відносин, поставлених під охорону законом про кримінальну відповідальність, характеризується множинністю кримінальних правопорушень та їх суб'єктів, високим рівнем організації, професіоналізмом та матеріальним забезпеченням.

Злочинні об'єднання стрімко розвиваються в умовах недостатньої протидії правоохоронної системи, яка сьогодні перебуває на стадії активного реформування.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них досліджували українські вчені О.Ф. Бантишев, Ф.Г. Бурчак, О.О. Кваша, М.І. Коржанський, М.В. Корнієнко, П.П. Михайленко, В.П. Тихий, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк та ін. Попри численні дослідження, значна кількість концептуальних проблем залишаються не вирішеними і потребують подальшого дослідження. Це певною мірою обумовлено відсутністю фундаментального дослідження зазначених вище проблем, яке дало б можливість виробити єдині уніфіковані підходи до підстав кримінальної відповідальності за злочинні об'єднання.

Наявність нормативно-правової бази та теоретичної бази, адекватної ступеню і характеру злочинних об'єднань, визначає ефективність її реалізації та має вирішальне значення для досягнення бажаних для суспільства і держави результатів у боротьбі з організованою злочинністю.

Мета дослідження полягає в необхідності вкотре підкреслити важливість дослідження проблеми організованих форм співучасті, які утворюють злочинні об'єднання, що посягають на громадську безпеку та на невизначене коло осіб. Відсутність ефективної протидії організованій злочинності може призвести до загроз національній безпеці держави. Необхідно показати активну протидію організованим формам злочинності і виробити єдину стратегію боротьби зі злочинністю загалом і з організованою злочинністю окрема.

Виклад основних положень. Стан злочинності в країні характеризується багатьма чинниками та несприятливими тенденціями. Це, своєю чергою, впливає на кількісні показники кримінальної статистики, а також спричиняє значні якісні зміни. Такий стан справ стосується організованих форм злочинності. Відсутність ефективної протидії організованій злочинності досягла таких масштабів, що стала загрожувати громадській безпеці держави. Прийняття чинного Кримінального кодексу України не вирішило проблеми боротьби зі стійкими злочинними об'єднаннями. Діяльність злочинних формувань, які діють у різних сферах державного і громадського життя, порушує стабільність, насамперед економічної системи,

знижує добробут і безпеку всього суспільства, є основною перешкодою розвитку ринкових відносин, створює загрозу незалежності держави та гальмує її інтеграцію до європейських і світових інституцій. Рівень злочинності залежить від правильної та зваженої кримінально-правової політики держави [1, с. 225-231].

Злочинні організації, як особливо небезпечні форми співучасті, негативно впливають на якісний і кількісний склад злочинності, розвивають і активно використовують корупційні зв'язки в структурах державної влади та органах місцевого самоврядування, негативно впливають на політичні процеси в регіонах і в країні загалом. Стійкі злочинні об'єднання зазначені в Постанові Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 року № 13 «Про практику розгляду судами кримінальних справ, які вчинені стійкими злочинними об'єднаннями». У зазначеній постанові акцентується увага на необхідності врахування судами норм про особливості відповідальності осіб, що вчинили злочин у співучасті (статті 26-31 КК України), ознаки організованої групи (ч. 2 ст. 28 КК України) та положення статей Особливої частини КК, що передбачають додаткові ознаки спеціальних видів таких груп та організацій (статті 257 — банда, 258-3 — терористична організація, 260 — воєнізоване та збройне формування) [2, с. 499].

Організована злочинність складається з найнебезпечніших видів співучасті: організованої групи, злочинної організації та злочинної спільноти. Останній вид співучасті (злочинна спільнота) було доповнено до ст. 255 КК Законом України від 4 червня 2020 року. До організованої злочинності належать різні за ступенем суспільної небезпеки форми співучасті, і тому на практиці часто виникають труднощі з їх розмежуванням і кваліфікацією кримінальних правопорушень, учинених у співучасті. Вимогою до законодавчого визначення тієї чи іншої форми співучасті є наявність певних ознак, які дають можливість відмежувати їх від інших форм співучасті. Якщо йдеться про менш організовану групу, то це може бути група з двох осіб, які за попередньою змовою вчиняють кримінальне правопорушення. Вважається правильним і науково обґрунтованим законодавче встановлення мінімальної кількості осіб для організованої групи — трьох осіб. Підвищена суспільна небезпечність організованої злочинної групи полягає не тільки в її організованості, а й у здатності довготривало здійснювати злочинну діяльність, яка обумовлює вчинення кількох або багатьох кримінальних правопорушень.

Відповідно до тлумачного словника української мови, «стійкість» означає здатність до збереження та виявлення своїх властивостей; вона не піддається руйнуванню, характеризується стабільністю, постійністю та довготривалістю [3, с. 1392]. Законодавча конструкція поняття організованої групи свідчить про її мету — вчинення двох або більше злочинів. Більш досконалою формою співучасті є злочинна організація. До її ознак слід відносити високий рівень організованості, стійкість, наявність організатора (керівника), розподіл функцій між учасниками спільної злочинної діяльності. Злочинна організація може бути створена не тільки для вчинення кількох або багатьох злочинів, а й одного злочину, що вимагає ретельної довготривалої підготовки, або для керівництва та координації злочинної діяльності інших осіб, а також для забезпечення функціонування самої організації та інших злочинних груп. Злочинна організація вважається утвореною з моменту, коли об'єднання набуло всіх обов'язкових ознак, що визначають її як таку. Не має значення, чи передувала створенню організації її діяльність як організованої групи.

Стійкість організованої групи та злочинної організації полягає в їх здатності забезпечувати стабільність і безпеку свого функціонування, ефективно протидіючи

як внутрішнім (наприклад, невизнання авторитету керівника), так і зовнішнім загрозам (наприклад, недотримання правил безпеки щодо правоохоронних органів). Наявність централізованого підпорядкування, чіткий план злочинної діяльності та розподіл функцій є ознаками здатності злочинного об'єднання протидіяти внутрішнім дезорганізуючим факторам.

Ознаками зовнішньої стійкості злочинної організації можуть бути встановлення корупційних зв'язків в органах державної влади, наявність каналів обміну інформацією щодо діяльності конкурентів по злочинному середовищу, створення нелегальних (тіньових) страхових фондів та визначення порядку їх наповнення й використання.

Набуття організованою групою крім ознак внутрішньої, але й ознак зовнішньої стійкості (за наявності ієрархічної побудови та мети вчинення тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень), як правило, свідчить про те, що ця група трансформувалася у злочинну організацію (п. 11 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 року №13 «Про практику розгляду судами кримінальних справ, які вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»). Ієрархічність злочинної організації полягає у підпорядкованості учасників організатору і забезпечує певний порядок керування таким об'єднанням, а також сприяє збереженню функціональних зв'язків та принципів взаємозалежності його учасників або структурних частин при здійсненні спільної злочинної діяльності (п. 12 зазначеної постанови).

Якщо злочинна організація створюється в результаті об'єднання таких, що раніше існували незалежно одна від одної організованих груп з метою вчинення тяжких чи особливо тяжких кримінальних правопорушень, відповідні дії по об'єднанню цих організованих груп також варто розглядати як створення злочинної організації.

Для відмежування злочинної організації від інших форм співучасті слід звернутися до словника української мови. Слово «організація» походить від давньогрецького «органон», що значить «частина організму», яка виконує певні функції цілого, або від латинського «органум», що означає знаряддя або інструмент для досягнення певних цілей, результатів. Семантичний аналіз терміна «організація» в українській мові приводить до визначення особливості побудови чого-небудь; структура [4, с. 739]. Організована злочинність є особливо небезпечною для суспільства завдяки високій ефективності організації як інструменту досягнення злочинних результатів. Через підвищений рівень суспільної небезпечності вже саме створення злочинної організації є закінченим складом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 255 КК України [2, с. 521, 524, 525].

Злочинні об'єднання (особливо організовані) та вчинені ними кримінальні правопорушення становлять підґрунтя організованої злочинності, зокрема тероризмом, груповою професійною та рецидивною злочинністю, а також іншими злочинами, на вчиненні яких спеціалізуються їх учасники [5, с. 10].

Джерелом формування організованої злочинності є групова злочинність, оскільки частина організованих злочинних об'єднань утворюється в результаті трансформації злочинних груп в організовані групи та злочинні організації. Зв'язок організованої злочинності з рецидивною полягає в тому, що значна частина учасників організованих злочинних об'єднань є раніше судимими за умисні кримінальні правопорушення.

Використання учасниками організованих злочинних об'єднань зброї як знаряддя вчинення кримінальних правопорушень поєднує організовану злочинність зі збройною [4, с. 10]. Практика засвідчує, що організована злочинність у першу чергу посягає на такі об'єкти кримінально-правової охорони, як власність, життя та здоров'я особи, сферу господарської діяльності. Створення досконалої кримінально-правової моделі протидії організованій злочинності не дозволить відразу досягти бажаних результатів у боротьбі зі злочинністю загалом та організованою злочинністю, зокрема.

Висновки: Отже, наукові положення щодо форм співучасті в структурі організованої злочинності ґрунтуються на тенденціях зростання організованої злочинності через призму неналежної та неефективної протидії, що становить загрозу публічному адмініструванню національної безпеки України. Зміни, що відбувалися в законодавстві про кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення в структурі організованої злочинності, не дали очікуваних результатів. Діяльність злочинних формувань, які функціонують у різних сферах державного і громадського життя, порушує стабільність, насамперед, економічної системи, знижує добробут і безпеку всього суспільства, є основною перешкодою на шляху розвитку ринкових відносин, створює загрозу незалежності держави та гальмує її інтеграцію до європейського і світового простору. Доведено, що злочинна організація характеризується високим рівнем організованості, стійкістю, наявністю організатора (керівника), розподілом функцій між учасниками спільної діяльності, встановленням корупційних зв'язків в органах державної влади, наявністю каналів обміну інформацією тощо. Джерелом формування організованої злочинності є групова злочинність, оскільки частина організованих злочинних угруповань утворюється внаслідок трансформації злочинних груп в організовані групи та злочинні організації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Vorobey Petro, Nature and significance of the State's criminal law policy. *Amazonia Investiga*. Volume 10 – Num 39/March 2021, pp. 225-231
2. Кваша О.О. Співучасть у злочині: структура та відповідальність: монограф. НАН України; Ін-т держ. і права ім. В.М. Корецького. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Є.О. Дідоренка, 2013. 624 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел]. Київ: Ірпінськ ВТФ «Перун», 2001. 1526 с.
4. Словник української мови: в 11 т. - / [за ред. акад. І.К. Білодіда]. Київ: Наукова думка, 1970-1980. т. 4. 1973. 828.
5. Вознюк А.А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них: монографія Київ: ФОРМ Маслаков, 2018. 426 с.